

(ИРЧП), например, не дает таких важных качественных характеристик, как: творческий потенциал личности, ее способность самореализоваться, духовный и культурный потенциал и т.д. Ничего не говорит этот индекс и о структуре экономики, ее экспорте, наконец, социальной структуре общества в т.ч. уровне развития институтов гражданского общества, местного самоуправления, эффективности политического и экономического руководства.

Важно отметить, что индекс человеческого развития характерен для индустриальной стадии развития общества, той самой начальной стадии глобализации, когда физически здоровый и образованный человек, способен пользоваться набором социальных и материальных благ, рассматриваемых в качестве естественной нормы. Собственно качества, которые бы определяли уровень развития личности в информационном обществе, (а, значит, и уровень человеческого потенциала), не разработаны. Именно благодаря таким качествам сегодня возможно определить уровень развития экономики (включая ее динамику), а так же уровень развития политической и социальной систем.

Следует также обратить внимание на понятие индекса социального неблагополучия, который уже давно используется учеными многих стран для оценки уровня и степени взаимосвязи многих социальных показателей с материальным положением, демографической ситуацией, уровнем правонарушений и другими.

В западной социологической литературе существует множество примеров вычисления индексов для измерения социального неблагополучия, однако, они не совсем адекватны для ситуации в Украине. Российский исследователь А.А. Давыдов предложил модель индекса социального неблагополучия для проведения мониторинга субъектов Российской Федерации [5].

Под "социальным неблагополучием" обычно понимают негативное состояние социума, которое возникает в результате влияния различных социальных и естественных факторов [6].

То есть, социальное неблагополучие как количественная характеристика представляет собой комплексный показатель, отражающий остроту экономических, политических, демографических и других проблем, свойственных стране в целом или отдельным ее регионам. Такие проблемы можно рассматривать как составляющие социального неблагополучия.

Как отмечает Давыдов, предложенный им индекс социального неблагополучия по содержанию дает ответ на вопрос: сколько на одного рожденного ребенка приходится смертей, разводов, безработных, зарегистрированных преступлений, то есть давление негативных явлений. Поскольку показатель воссоздания населения (рождаемости) является важной характеристикой состояния человеческой популяции, то фактически речь идет о давлении на него разного рода негативных явлений. При этом защитой в противостоянии действию негативных факторов выступает фактор материального благополучия – покупательная способность средней заработной платы.

На основании проведенного анализа, можно предположить, что интегральными показателями социальной стабильности общества могли бы быть показатели, характеризующие не только состояние экономики, но и показатели, характеризующие единство коренных потребностей жизни людей со способом их удовлетворения: потенциал социальной сферы, уровень и качество жизни семей, уровень социальной защищенности населения, уровень доверия к правительству, социальное самочувствие людей, социальная напряженность, оценка экологической ситуации в стране и в населенном пункте, а также более конкретные, связанные с объективной и субъективной оценкой степени удовлетворенности потребностей личности, социальных групп в жилье, медицинском обслуживании, образовании и т.д.

Источники и литература

1. Социологический справочник/ под ред. В.И. Воловича. – К.: Политиздат Украины, 1990. – С.71.
2. Краткий словарь по социологии/ Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, и др; Сост. Э.М. Коржева, Н.Ф. Наумова. – Политиздат. 1989. – С. 234.
3. Mills C. A. On Social Indicators and Development. – Geneva, 1980. – С. 4.
The OECD List of Social Indicators. – Paris, 1982. – С. 11.
4. Давыдов А. Индекс социального неблагополучия // Социологические исследования. – 1995. – №10. – С. 118–128; Левун А. Показатели социального неблагополучия украинских регионов // Соціологія. – 2000. – №1. – С.99–107.
5. Давыдов А. Индекс социального неблагополучия // Социологические исследования. – 1995. – №10. – С. 118–128.

Запасна Л.С.

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Формування ринкової економіки в Україні істотно вплинуло на умови діяльності підприємств: змінилася форма власності, методи та принципи державного регулювання, посилилася міжнародна конкуренція. В сформованих умовах бізнесу традиційні методи управління підприємством мало підходять у швидкозмінному конкурентному середовищі на зовнішньому та внутрішньому ринках. Оптимальним процесом, який направлений на виживання й стабільне функціонування підприємства в подібних умовах є розвиток. У зв'язку з цим розвиток є важливою умовою ефективності життєдіяльності вітчизняних підприємства в конкурентній боротьбі на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Складність проблем розвитку підприємства, не в достатньому ступені дослідження економічної сутності розвитку, на виділення його видових проявів на рівні підприємства обумовлює актуальність даної роботи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку підприємства досліджується в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, а саме: Афанасьєва Н.В. [1], Раєвської О.В. [16], Василенко В.О. [4], Пономаренко В.С. [15], Тридіда О.М. [15], Кизима М.О. [15], Пушкаря О.І. [23], Богатирьова І.О. [3], Кононенко І.В. [8], Масленікової Н.П. [11] та ін.

Незважаючи на велику кількість наукових праць та значні досягнення в області обґрунтування теоретичних основ розвитку підприємства однак на сьогодні сутність, класифікація видових проявів на рівні підприємства чітко не визначені.

Мета роботи – дослідження економічної сутності розвитку підприємства та виділення його видових проявів на рівні підприємства.

Виклад основного матеріалу. В економічній теорії склалося декілька основних концепцій підприємства, які описують його виникнення, діяльність і ліквідацію під певним кутом зору, з акцентом на ті або інші особливості досліджуваного об'єкта [17, 24]. Аналіз сутності підприємства дозволяє констатувати, що підприємству в найбільшій мірі властиві характерні риси організації як соціально-економічної системи, таким чином в рамках дослідження логічним є розуміння підприємства як синоніму організації.

Кожна соціально-економічна система має дві рушійні сили – бажання вижити (зберегти себе, мати визначену стабільність) і прагнення розвиватися (самоудосконалюватися) [11, с. 6].

Виссема Х. указує, що на зміну старої парадигми: "Спочатку збереження, потім розвиток" прийшла нова парадигма "Збереження через розвиток", тому що якщо постійно займатися самозбереженням, не звертаючи увагу на навколишнє середовище і покладатися на власне суб'єктивне сприйняття, може відбутися саморуйнування соціально-економічної системи [11, с. 6].

В науковому світі існує декілька поглядів на сутність терміну «розвиток». Розвиток розглядається розвиток як вищий тип руху, зміни матерії і свідомості; перехід від одного якісного стану до іншого, від старого до нового. Розвиток являє собою не всяку зміну в структурі об'єкта, а тільки якісну зміну, зв'язану з перетвореннями у внутрішній будівлі об'єкта, у його структурі, що представляє собою сукупність функціонально зв'язаних між собою елементів, зв'язків і залежностей [19, с. 453]. Розвиток – філософська категорія, що виражає процес руху, зміну цілісних систем. До найбільш характерних рис даного процесу відносяться: виникнення якісне нового об'єкта (чи його стану), спрямованість, необоротність, закономірність, єдність кількісних і якісних змін, взаємозв'язок прогресу і регресу, суперечливість, спіралевидність форми (циклічність), розгортання в часі [18, с. 65]. Цього підходу дотримуються Гапоненко О.Л., Пакрухин А.П. «розвиток – рух уперед, формування нових рис, становлення нових структурних характеристик об'єкта, його еволюцію, поліпшення, удосконалювання, прогрес, а також ріст і розширення» [5, с. 11]; Маслеченков Ю.С. розглядає розвиток як перехід від одного якісного стану до іншого [12, с. 419]. Деякі вітчизняні вчені теж дотримуються цього підходу. Ільїн В.В., Кулагін Ю.І. вважають, що розвиток – це в першу чергу зміна, рух [7, с.120]. Забродська Л.Д. трактує, що «розвиток можна визначити як просування від простого до більш складного та ефективного» [6, с.42].

Філософська наука визначає, що на відміну від явищ руху, зміни, що можуть викликатися дією і зовнішніх по відношенню до об'єкта сил, розвиток являє собою саморух об'єкта – іманентний процес, джерело якого укладено у самому об'єкті, що розвивається. Розвиток виникає в результаті протиріч, боротьби нового і старого, боротьби "суперечливих, взаємовиключних, протилежних тенденцій", властивим об'єктам "природи", їхнього подолання, перетворення в нові протиріччя. "Розвиток є "боротьба" протилежностей" [19, с. 454]. Сучасна філософія визначає, що даний процес є саморозвитком (саморухом), оскільки основним джерелом розвитку виступають внутрішні протиріччя [18, с.65]. Цієї думки дотримується Гвішиані Д.М., який розглядає розвиток як "систему протиріч, систему якісно різних етапів, шаблів, систему оборотних і необоротних процесів, систему поступального росту й внутрішньої цілісності розвитку"[23, с.37].

Згідно іншого підходу розвиток – необоротна, спрямована, закономірна зміна матеріальних і ідеальних об'єктів. Тільки одночасна наявність всіх трьох зазначених властивостей виділяє процеси розвитку серед інших змін: оборотність змін характеризує процеси функціонування (циклічне відтворення постійної схеми функцій); відсутність закономірності характерно для випадкових процесів катастрофічного типу; при відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватися, і тому процес втрачає характерної для розвитку єдиної, внутрішньої взаємозалежної лінії. У результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта, що виступає як зміна його складу або структури (тобто виникнення, трансформації або зникнення його елементів і зв'язків). Здатність до розвитку становить одну із загальних властивостей матерії й свідомості [20, с. 561]. Цієї думки дотримується Фролова І.Т. яка розглядає розвиток як закономірна, спрямована якісна зміна матеріальних і ідеальних об'єктів [21, с. 379]; Ожегов С.І., Шведова Н.Ю. під розвитком розуміють процес закономірної зміни, переходу з одного стану в інший, більш досконалий; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого [14, с. 643]. Значну увагу теоретичному висвітленню розглядуваної проблематиці стосовно даного підходу приділяють російські вчені. Коротков Е.М. розглядає розвиток як «сукупність змін, що ведуть до появи нової якості і зміцнення життєвості системи, її здатності чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища [9, с. 296]. Смирнов Е.А. визначає розвиток як незворотні, спрямовані, закономірні зміни матерії та свідомості [17, с. 174].

Істотну характеристику процесів розвитку становить час: по-перше, всякий розвиток здійснюється в реальному часі, по-друге, тільки часовий фактор виявляє спрямованість розвитку [20, с. 561]. Разом з тим поняття "хід часу" не тотожне поняттю "процес розвитку", оскільки розвиток того чи іншого об'єкта є функцією не об'єктивного ходу часу як такого, але життєдіяльності самого об'єкта [19, с. 454]. У зв'язку з цим Кононенко І.В. трактує «розвиток – це беззворотна, направлена, закономірна зміна матеріальних і ідеальних

об'єктів, що здійснюються протягом часу» [8, с.6]

На наступному етапі проведемо дослідження сутності терміну «розвиток підприємства». Трактуючи терміну «розвиток підприємства» з позицій різних науковців представлена в табл. 1.

Процес розвитку характеризується великою розмаїтістю конкретних видів і форм. Масленікова Н.П., Беляев А.А., Коротков Е.М., Смирнов Е.А. Афанасьев Н.В., Рогожин В.Д., Рудика В.І. виділяють дві форми розвитку: еволюційну і революційну. Еволюційна характеризується поступовими кількісними і якісними змінами, а революційна – стрибкоподібним переходом від одного стану системи до іншого. Також виділяють прогресивний і регресивний розвиток. Прогресивний розвиток – зміна якості системи від нижчого до вищого чи менш зробленого до більш зробленого. Регресивна зміна системи припускає зниження якісного рівня, деградацію організації, падіння її якісних і кількісних характеристик [2; 1, с. 27; 11, с. 6; 17, с. 174].

Таблиця 1. Трактуючи терміну "розвиток підприємства"

Автор і джерело	Сутність терміну "розвиток підприємства"
Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. [13]	Довгострокова програма удосконалення можливостей вирішувати різні проблеми і здібностей до відновлення, особливо шляхом підвищення ефективності управління культурою організації.
Василенко В.О. [4, с. 101]	Це не разові перетворення з метою досягнення "найкращого" (а тому і споконвічного) стану системи, а процес, що не припиняється в часі, плин якого не завжди відбувається постійно і безупинно, найчастіше йде стрибкоподібно з подоланням різних по глибині й охопленню криз.
Раєвнева О.В. [16, с. 108]	Унікальний процес трансформації відкритої системи в просторі і часі, який характеризується перманентною зміною глобальних цілей його існування шляхом формування нової дисипативної структури і переводом його в новий аттрактор функціонування.
Срохіна Е.А. [10, с. 98]	Якісна зміна складу зв'язків (тобто структури) і функціонування системи, тобто якісну зміну системи.
Шубравська О. В. [25, с. 37]	Процес переходу системи з одного стану в інший, що супроводжується зміною її якісних і кількісних характеристик.
Пономаренко В.С., Тридід О.М., Кизим М.О. [15, с. 62]	Процес кількісно-якісних змін у системі, ускладнення структури і складу, в результаті чого підвищується її опірність дестабілізуючому впливу зовнішнього середовища й ефективність функціонування.
Афанасьев Н.В., Рогожин В.Д., Рудика В.І. [1, с. 27]	Об'єктивна зміна тільки якісних характеристик системи, обумовлена як фундаментальними законами природи (єдності і боротьби протилежностей, переходу кількості у якість, розвитку суспільства по спіралі і нагору), так і закономірностями функціонування конкретних систем (старіння устаткування, нагромадження досвіду і знань співробітниками, виснаження природних ресурсів) при якій формуються нові властивості системи.

Розвиток буває або екстенсивним, тобто проявом і збільшенням уже маючого, або інтенсивним, тобто виникненням якісно нових форм. З іншої сторони, розвиток буває або екзогенним, тобто несправжнім розвитком, обумовленим тільки з зовні, навколишнім світом, або ендегенним, тобто дійсним розвитком, джерело якого знаходиться усередині самого що розвивається. Відрізняють також індивідуальний розвиток, розвиток якої-небудь окремої істоти, від загального розвитку [20, с. 382].

Забродська Л.Д. розрізняє три форми розвитку: ринковий розвиток, відображає процес розширення кола споживачів, клієнтури; організаційний розвиток, відображає процес розвитку індивідуума, груп, сфер відповідальності, систем управління, ініціатив тощо; діловий розвиток – це спрямування ресурсів туди, де вони мають забезпечити максимальну конкурентоспроможність протягом максимально великого терміну часу [6, с. 42].

Афанасьєва Н.В., Рогожин В.Д., Рудика В.І. виділяють три головних напрямків розвитку: збільшенням масштабів споживання економічних ресурсів – кількісний аспект; зміни в складі елементів і їхніх комбінацій – структурний аспект; зрушення в споживчих характеристиках елементів, у їхній індивідуальній і інтегральній корисності – якісний аспект [1, с.27].

Богатирьов І.В. [3, с. 6–7] запропонував більш комплексну класифікацію видових проявів розвитку на рівні підприємства за такими ознаками:

1. За масштабом змін у соціально-економічній системі підприємства: загально-корпоративний чи внутрішньо-корпоративний (локальний) розвиток.
2. За якістю змін у соціально-економічній системі підприємства: прогресивний чи регресивний розвиток.
3. Залежно від об'єкту змін у соціально-економічній системі підприємства: організаційний, техніко-технологічний, соціальний, економічний розвиток.
4. Залежно від характеру змін: спрямований, циклічний, спіральний розвиток.
5. Залежно від типу тренду: лінійний чи нелінійний розвиток.
6. Залежно від динаміки змін у соціально-економічній системі підприємства: рівномірний розвиток (еволюційний), нерівномірний розвиток (революційний).
7. За природою ключового критерію: абсолютний чи відносний розвиток.
8. Залежно від рівня невизначеності процесів: прогнозований (достовірний) чи випадковий розвиток.
9. Залежно від основи змін у соціально-економічній системі підприємства: екстенсивний (кількісний) чи інтенсивний (якісний) розвиток.
10. Залежно від можливості управління змінами: керований чи спонтанний розвиток.

11. Залежно від корпоративної стратегії: адаптивний, реактивний чи випереджаючий (превентивний) розвиток.
12. Залежно від складності змін у соціально-економічній системі підприємства: елементний, інтегральний чи системний розвиток.
13. Залежно від мети змін: простий чи розширений розвиток .

У даній класифікації видових проявів розвитку на рівні підприємства не приділяється увага середовищу та часовому аспекту виникнення розвитку. У зв'язку з цим, класифікацію Богатирьова І.В. пропонуємо доповнити видами проявів розвитку на рівні підприємства (рис. 1.).

Висновки. Проведене дослідження сутності «розвиток підприємства» з позицій поглядів різних науковців дає можливість зробити висновок, що не існує єдиної думки стосовно визначення даного поняття, тому на сучасному етапі вимагають уточнення та розкриття. На підставі аналізу можна запропонувати наступне визначення розвитку підприємства: розвиток підприємства – процес сукупних змін у соціально-економічній системі підприємства, який направлений на його перехід в новий якісно-кількісний стан у часі під впливом факторів внутрішнього й зовнішнього середовища. В роботі доповнена класифікація Богатирьова І.В. видових проявів розвитку на рівні підприємства, яка докладніше розкриває економічну сутність розвитку на рівні підприємства та дає можливість більш ефективно їм управляти.

Рис. 1. Класифікація видів розвитку підприємства

Джерела та література

1. Афанасьев Н.В., Рогожин В.Д., Рудыка В.И. Управление развитием предприятия: Монография. – Х.: Издательский Дом «ИНЖЭК», 2003. – 184 с.
2. Беляев А.А., Коротков Э.М. Системология организации. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 182 с.
3. Богатирьов І.О. Управління розвитком підприємства (за матеріалами малих підприємств меблевої промисловості України): Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. – К., 2004. – 22 с.
4. Василенко В.А. Организационно-циклическая и структурно-функциональная модели развития организации // Культура народов Причерноморья. – С. 100–107.

5. Гапоненко А.Л. Стратегическое управление: учеб. Для вузов, обучающихся по специальности 061100 «Менеджмент организаций» / А.Л. Гапоненко, А.П. Панкрухин. – 2-е изд., стер. – М.: Издательство ОМЕГА–Л, 2006. – 464 с.
6. Забродська Л.Д. Стратегічне управління: реалізація стратегії: Навч. посібник для студ. екон. спец. – Харків: Консул, 2004. – 208 с.
7. Ільїн В.В., Кулагін Ю.І. Людини і світ. Навчальний посібник. – К.: Київ: Київ.нац.торг.-екон. ун-т, 2003. – 283 с.
8. Кононенко І.В. Управління розвитком підприємства: Навч. посібник. – Х. : НТУ "ХПІ", 2001. – 134с.
9. Коротков Э.М. Концепция менеджмента. – М.: Дека, 1997. – 304 с.
10. Крынская Л.И. Системный подход к построению модели развития регионов // Культура народов Причерноморья. – 2004. – N55, Т.3. – С. 96–101.
11. Масленикова Н.П. Управление развитием организации. – М.: Центр экономики и маркетинга, 2002. – 304 с.
12. Маслеченков Ю.С. Технология и организация работы банка: теория и практика. – М.: Дека, 1998. – 432 с.
13. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. – М.: Дело, 1994. – 680 с.
14. Ожегов М.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка / Русская академия наук. – М.: Азбуковник, 1998. – 944 с.
15. Пономаренко В.С., Тридід О.М., Кизим М.О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: Монографія. – Х.: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003. – 328 с.
16. Раєвнева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: Монографія. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 496 с.
17. Смирнов Э.А. Основы теории организации: Учебное пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 375 с.
18. Современная философия: Словарь хрестоматия. Ростов– на–Дону, Феникс., 1995. – 511 с.
19. Философская энциклопедия. Т.4 «Наука–логики» – Сигети. Гл. ред. Ф.В. Константинов. – М.: «Советская энциклопедия», 1967. – 592 с.
20. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов – М.: Сов. – Энциклопедия, 1983. – 840 с.
21. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – 6–е изд., перераб. И доп. – М.: Политиздат, 1991. – 560 с.
22. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА–М, 2000. – 576 с.
23. Финансовые механизмы стратегического управления развитием предприятия. /Ю.А. Путятин, А.И. Пушкарь, А.Н. Тридід. – Харьков: Основа, 1999. – 488 с.
24. Федорова Н.Н. Организационная структура управления предприятием: Учеб. пособие. – М.: ТК Велби, 2003. – 256 с.
25. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрямки дослідження //Економіка України. – 2005. – №1. – С. 36–42.

Затонацька Т.Г.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЩОДО ФОРМ ТА МЕТОДІВ БЮДЖЕТНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Найважливішим інструментом державного регулювання економічних процесів, розв'язання соціальних, політичних, виробничих, економічних проблем, є Державний бюджет, адже саме через нього, через перерозподіл валового внутрішнього продукту й національного доходу держава може акумулювати достатньо коштів для забезпечення економічного розвитку країни.

Головна проблема, яка сьогодні стоїть перед суспільством, – стабілізація економіки та забезпечення її зростання, але без виділення відповідних державних коштів в цьому напрямі її неможливо розв'язати. З погляду державної фінансової політики, в цілому, необхідно знайти відповідні джерела фінансування і встановити їх структурне співвідношення. З погляду бюджетної політики, зокрема, необхідно визначити місце і роль бюджету у фінансовому забезпеченні потреб економічного розвитку та основні пріоритетні напрями бюджетного інвестування.

Вагомий внесок в цьому науковому напрямі зробили провідні українські вчені С. Буковинський, В. Геєць, В. Зимовець, В. Комаров, П. Орлов, Д. Полозенко та інші.

Метою статті є дослідження сучасного науково-практичного та нормативно-правового стану щодо бюджетних інвестицій та розробка рекомендацій щодо його покращення.

Розглядаючи сучасний стан державної інвестиційної діяльності, яка здійснюється за рахунок бюджетних інвестицій, слід звернути увагу на існуючий нормативно-правовий механізм[1].

До основних законів України, які визначають і регламентують інвестиційну діяльність в Україні належить Закон України “Про інвестиційну діяльність”[2], в якому подано загальне визначення інвестицій та основні положення щодо інвестиційної діяльності в Україні, але, на жаль, бюджетні (державні) інвестиції окремо не визначені. У ст. 2 говориться, що інвестиційна діяльність здійснюється на основі державного інвестування, здійснюваного органами влади і управління України, АР Крим, місцевих Рад народних депутатів за рахунок коштів бюджетів, позабюджетних фондів і позичкових коштів, а також державними підприємства-